

HACI BEKTAŞ-I VELİ

Doç. Dr. MÜRSEL ÖZTÜRK

1. Hayatı ve Kişiliği

Her yıl 16-18 Ağustos tarihlerinde Hacıbektaş ilçesinde anısına bilimsel toplantılar, şenlikler düzenlenen büyük Türk düşünürü Hacı Bektaş-ı Veli'nin adının bu kadar tanınmış olmasına rağmen, hayatı hakkında bildiklerimiz yok denecek kadar azdır. Bunun sebepleri olarak, onun Türk tarihinin kaynakları en kıt ve en karanlık bir döneminde yaşamış ve büyük şehirlerden uzakta, Sulucakarahöyük gibi o zaman yedi haneli bir yere yerleşmesi yüzünden devrin tarihçilerinin gözünden kaçmış olması gösterilebilir.

Hacı Bektaş-ı Veli hakkında bilgi veren kaynakları iki grupta toplayabiliriz: 1- En eskisi onun ölümünden yaklaşık iki yüzyıl sonra Bektaşiler tarafından kaleme alınmış, tarihi gerçeklerden ziyade kulaktan dolma bilgilere ve menkıbelere dayanan, Hacı Bektaş-ı Veli'yi adeta ilahlaştıran ve ona olağanüstü kerametler atfeden, ancak çok dikkatli bir eleştiri süzgecinden geçirildikten sonra kaynak olarak kullanılabilen olan Velâyet-nâmeler. 2- Hacı Bektaş-ı Veli'den sadece birkaç satırla bahseden Eflakî'nin Menakıbu'l-Arifin'i ve Aşıkpaşa-zâde'nin Tevarih-i Âl-i Osman-ı.

Bu kaynakları esas olarak, onun Baba İlyas, Ahi Evran (ö. 1262), Mevlâna (1207-1273) ve Yunus Emre (ö. 1320) gibi çağdaşları Türk büyükleri ile olan ilişkilerini, Osmanlı Devletinin ve Yeniçeri Ocağının kuruluşundaki payını ve eserlerini açıklamaya çalışacağım.

Hacı Bektaş-ı Veli, çok sayıda âlim ve şair yetiştirmiş, o zamanın en önemli bilim ve kültür merkezlerinden biri olan Horasan'ın Nişabur şehrinde 1210* yıllarında dünyaya gelmiş, ömrünün Nişabur'da geçen süresinde Arapça ve Farsçayı kitap yazacak kadar iyi öğrenmiş, zamanının bütün ilimlerine vakıf olduktan sonra tasavvuf derslerini, Farsça tez-

* Bektaşî kaynakları Hacı Bektaş-ı Veli'nin 1248 yılında doğduğunu, 1281 yılında Anadolu'ya geldiğini, 1337 yılında vefat ettiğini yazarlarsa da, bu tarihler onun Osmanlı Devletinin ve Yeniçeri Ocağının kuruluşunda bulunduğunu göstermek için geriye alınmış tarihlerdir. Çünkü tarihî kaynaklar Hacı Bektaş-ı Veli'nin 1262 yılında ölen Ahi Evran, ondan birkaç yıl önce ölen Baba İlyas'la Anadolu'da görüşüğünü naklediler.

kirelerde de adı geçen Ahmed Yesevî'nin (ö. 1167) halifesi Lokman Perende'den almış, Moğol istilasının Horasan kapılarına dayandığı bir sırada Nişabur'dan ayrılmış, Anadolu'ya gelmeden önce Necef'e, oradan Hicaz'a giderek hacı olmuş, Hac dönüşünde Kudüs, Şam ve Elbistan'a uğramış, buralarda bulunan kutsal yerleri ziyaret etmiştir¹.

Aşıkpaşa-zâde'nin verdiği bilgiye göre de², Anadolu'da ilkönce Menteş isminde kardeşi ile birlikte Sivas'a, oradan Baba İlyas'a, yani Amasya'ya, oradan Kırşehir'e, oradan da Kayseri'ye gelmiş, kardeşi Menteş, Kayseri'den Sivas'a gittiği zaman orada şehid olmuş, o da, Kayseri'den Karahöyük'e gelmiş ve buraya yerleşmiştir **.

Hacı Bektaş-ı Velînin, o zamanlar yedi haneli bir yer olan Sulucakarahöyük'ü mesken olarak seçmesinin sebeplerini kesin olarak bilmiyoruz. Ancak, buranın zamanın Kırşehir Valisi Cacaoğlu Emir Nureddin'in adil yönetimi sayesinde asayiş ve huzur içinde olması, Türkmenlerin bu civarda kalabalık oluşu, Kırşehir, Kayseri ve Konya gibi devrin idare ve kültür merkezlerine uygun bir uzaklıkta bulunması gibi etkenler onu buraya bağlamış olabilir.

Onun Sulucakarahöyük'e geldiği devir, Anadolu'nun baştan başa karışıklık içinde olduğu bir devir olmasına rağmen, aynı zamanda Mevlâna, Baba İlyas, Ahi Evran ve Yunus Emre gibi Türk düşünce hayatını zamanımıza kadar etkileyen büyük insanların yaşadığı bir devirdir. Bu

¹ Prof. Dr. Cavit Sunar, Melâmilik ve Bektaşilik, Ankara 1975, s. 37.

² Aşıkpaşa-zâde Tarihi, İstanbul 1332, s. 204

** Son zamanlarda Hacı Bektaş-ı Velî hakkında yapılan bazı araştırmalarda, Eflakî'nin piri Mevlâna karşısında Hacı Bektaş-ı Velî'yi küçük düşürmek için Hacı Bektaş-ı Velî hakkında söylediği "Baba Resul"ün has halifesiydi"³ sözüne dayanılarak Hacı Bektaş-ı Velî'nin Baba İshak'ın halifesi olduğu ve onunla birlikte Babailer İsyanına katıldığı öne sürülmüştür. Bilindiği gibi Babailer veya Babalılar İsyanı, halktan kopmuş, beceriksiz Selçuklu yöntemine karşı, kendini resulullah yani peygamber ilan ederek etrafına Türkmenleri toplayan Baba İshak tarafından düzenlenmiş, 1240 yılında Kırşehir'de kanlı bir şekilde bastırılmış, asilerin elebaşları ipe çekilmişti. Gerek Velayet-nâmelerde, gerekse başta İbni Bibi olmak üzere Babailer İsyanı hakkında bilgi veren tarihi kaynaklarda Hacı Bektaş-ı Velî'nin bu isyana katıldığına dair hiçbir bilgi yoktur. Hem bu iddiayı ortaya atanların şu soruları da cevaplamaları gerekir: Hacı Bektaş-ı Velî, İsyanın lideri Baba İshak'ın halifesi olarak katıldığı bu isyandan canını nasıl kurtarmıştır? Eğer kaçıp kurtulduysa, bir kaçak olarak hangi cesaretle savunması zor, her türlü saldırıya açık, o zamanki büyük şehirleri birbirine bağlayan bir yol üzerinde bulunan Sulucakarahöyük gibi bir yere gelip yerleşmiş ve burada serbestçe faaliyetlerine devam etmiştir?

³ Ahmed Eflakî, Ariflerin Menkıbeleri, Türkçeye çeviren Prof. Dr. Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973, c. I, s. 370

büyük insanların herbiri, bir başka yönden halkın maneviyatını yükseltmek, milli duygularını ayakta tutmak için büyük çabalar harcamışlardır.

Baba İlyas Amasya'da yönetime karşı tenkitleriyle; Mevlâna Konya'da saray ve yöneticilerine hoşgörü telkinleriyle; Hacı Bektaş, köylü ve göçebe halk arasına girerek onların her türlü ihtiyaçlarıyla, dilleriyle, şiirleriyle, musikileriyle, ahlakıyla ilgilenerek; Ahi Evran esnaf ve sanatkârları bir birlik altında tophıyarak sanat ve ticaret ahlâkını, üretici ve tüketici çıkarlarını güven altına almak suretiyle bu kötü politik ve ekonomik atmosfer içinde onlara yaşama ve direnme gücü vermişlerdir⁴.

Hacı Bektaş-ı Velî, Sulucakarahöyük'e yerleştikten sonra burada bir tekke kurmuş, bir yandan bu tekkede yetiştirdiği öğrencilerini, o zaman Anadolu'nun Türk hâkimiyetinde bulunan yerlerine gönderirken, diğer yandan da yukarıda adlarını andığımız çağdaşı Türk büyükleriyle ilişkilerini canlı tutmuştur.

Onun ilişki içinde olduğu önemli şahsiyetlerden biri, Amasya'da ziyaret ettiği Baba İlyas'tır. Baba İlyas, Hacı Bektaş gibi Horasan'dan Anadolu'ya göçmüş, bir ara Kayseri kadılığı da yaptıktan sonra Kırşehir'e gelmiş, daha sonra Amasya'ya yerleşerek burada Mes'udiye tekkesinin başına geçmiştir. Türk şiirinin babalarından sayılan Aşık Paşa'nın (1272-1333) dedesi, Aşıkpaşa-zâde'nin de dedesinin dedesi olan Baba İlyas, özünü Orta Asya'da yaşamış olan Türklerin ilk din ve inançlarından alan, içinde genellikle Horasan erenleri olarak adlandırılan şahsiyetler bulunan, Hayderilik, Melamilik, Kalenderilik, Ahilik, hatta Mevlevîlik ve Bayramîlikte önemli izleri bulunan, Hacı Bektaş-ı Velî'yi de çok etkileyen Babailiğin şeyhlerinden biridir⁵.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Ahiler, onların şeyhi Ahi Evran ve başta Vali Cacaoğlu Emir Nureddin olmak üzere Kırşehir eşrafı ile daima sohbet ve temaslarda bulunduğunu hem Eflakî⁶, hem de Velâyet-nâme'deki şu mısralar anlatmaktadır⁷:

Nakleder ol kan-ı eltaf-ı kerem
Hacı Bektaş-ı Velî'yi muhterem
Kırşehrî'de Ahi Evran ile
Oturup sohbet ederlerdi bile
Kırşehrî'de ne ki var hâs u âm
Kıldı istikbal Hünkâr'ı tamam.

⁴ Prof. Dr. Neşet Çağatay, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Ankara 1974, s. 93

⁵ Cevat Hakkı Tarım, Tarihte Kırşehrî-Gülşehrî, İstanbul 1948, s. 25

⁶ Ahmed Eflakî, a.g.e., c. I, s. 450

⁷ Cevat Hakkı Tarım, a.g.e., s. 22

Silah taşımalarına izin verilen, bir şeyhin yönetimi altında bulunan, yolcu ve misafirlerin ağırlanmasından, yolların güvenliğinin, huzur ve asayişinin sağlanmasına kadar çeşitli görevler üstlenen, esnaf ve sanatkârlardan oluşan Ahilerin şeyhi Ahi Evran bir sözünde: “Şeyhi olduğum kimsenin Hacı Bektaş da şeyhidir”⁸ demiştir. Gerçekten de Hacı Bektaş’ın ilk öğrencileri aynı zamanda birer ahi idiler. Bunlar Batı Anadolu’ya göç ederek Osmanlı Devletinin kurulmasına yardımcı olmuşlar, fetihlere katılmışlar, Balkanlara geçerek Türk Kültürünü oralara kadar götürmüşlerdir⁹.

Ahilerin ayin ve erkanlarında görülen kemer takma, aynı tastan içme¹⁰, özel elbiseler giyme, tarikate girişte dualar etme, her salikin iki yol arkadaşı, bir de yol atası tutmaya mecbur olması, çeşitli derecelerden geçmek için birçok şartların yerine getirilmesi, her derecenin ayrı ayrı sırlara sahip bulunması gibi hususlar Hacı Bektaş-ı Velî’nin bu teşkilata yaptığı etkilerin en açık işaretleridir. Zaten ilk zamanlarda Ahilik ve Bektaşîlik arasında büyük benzerlikler vardır. Bu yüzden Ahiler, XIV. yüzyıl sonlarında Bektaşî adını alıp, silsilelerini Hacı Bektaş-ı Velî’ye dayandırmışlardır¹¹.

Hacı Bektaş-ı Velî, Mevlâna’nın çağdaşdır. Kalpleri insan sevgisiyle çarpmış olan bu iki Türk büyüğünün yüz yüze gelip konuştuklarını kesin olarak söyleyemsek de, birbirlerinin varlıklarından haberdar oldukları muhakkaktır. Aynı kültür ortamında yetişmiş olan bu velilerin düşüncelerinde müşterek noktalar oldukça fazladır. İki de İslâmın yarattıkların en şerefli saydığı insana değer verip, onlara sonsuz sevgi duymakta ve hoşgörü ile bakmaktadırlar. Yalnız Mevlâna, Türkçenin o zaman Anadolu’da konuşulan lehçesini bilmediğinden düşüncesini Farsça açıklıyor ve bilhassa yüksek zümreye hitabediyordu. Hacı Bektaş-ı Velî ise, Türkçe Arapça ve Farsça eserler vermiş olmasına rağmen muhatap olarak, aralarında yaşadığı köylüleri seçmiş, onlarla Türkçe konuşmuş ve Türkçenin gelişmesine hizmet etmiştir.

Gerek Bektaşî, gerekse Mevlevî kaynakları, düşmanlarına dahi hoşgörülle davranan bu iki piri birbirine rakip gösterip, onları bilgi ve keramet bakımından yarıştıırıp, tartışmaya sokarlar ve ikisi arasında derin

⁸ Esad Coşan, Hacı Bektaş Velî et le Bektaşî, in Arts de Coppodoce, Genève 1971 s. 193

⁹ Aynı eser, s. 193

¹⁰ Aynı eser, s. 193

¹¹ Prof. Dr. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, üçüncü basım, Ankara 1976, s. 215

bir fikir ayrılığından bahsederlerse de bunlar, onlar adına sonradan kurulmuş olan tarikatlerin rekabeti ile ortaya atılmış sözlerdir.

Ahmed Eflakî, 1318 yılında yazmaya başlayıp 1358 yılında tamamladığı Menakıbu'l Arifin adlı eserinin iki hikâyesinde Mevlâna ile Hacı Bektaş-ı Velî'yi söz düellosuna tutuşturur. Tabi Mevlâna'yı galip getirir. Birinci hikâyenin özeti şöyle: Hacı Bektaş-ı Velî, Baba Resul'ün has halifesidir. Marifetle dolu ve aydın bir kalbi olmasına rağmen şeriate uymamaktadır ***. Hacı Bektaş, müridlerinden Baba İshak'ı Konya'ya göndererek ondan Mevlâna'ya şu haberi iletmesini istemişti: Eğer hakikat eriyse ve hakikati bulduysa âleme ne diye gürültü salıyor? Yok hakikati bulamadıysa ne diye aramıyor? Baba İshak Konya'ya gelmiş ve Mevlâna'nın huzuruna girmişti. Bu sırada sema'da bulunan Mevlâna şu gazeli okuyordu: Dostu görmediysen ne diye aramıyorsun? Sevgiliye ulaştıysan niçin çalıp çağırılmıyorsun? Bu gazeli pir'i Hacı Bektaş'a cevap sayan Baba İshak hemen geri dönmüş ve Kırşehir yolunu tutmuştur ¹².

“O civar karyelerinden birinde Yunus isminde rençberlikle geçinir çok fakir bir adam vardı. Bir sene kıtlık oldu; Yunus'un fakirliği büsbütün arttı. Nihayet, birçok keramet ve inayetlerini duyduğu Hacı Bektaş Velî'ye gelip yardım istemek fikrine düştü. Sığırının üstüne bir miktar alıç koyup dergâha geldi. Pir'in ayağına yüz sürerek hediyesini verdi ve kendisine bir miktar buğday istedi. Hacı Bektaş Velî ona lufle muamele ederek birkaç gün dergâhta misafir etti. Yunus geri dönmek içi acele ediyordu. Dervişler Pir'e Yunus'un acelesini anlattılar. O da “buğday mı ister, yoksa erenler himmeti mi?” diye haber gönderdi. Gâfil Yunus buğday istedi. Bunu duyan Hacı Bektaş tekrar haber gönderdi: “İsterse o alıcın her danesine nefis edeyim” dedi. Yunus buğdayda ısrar ediyordu. Hacı Bektaş üçüncü defa yine haber gönderdi: “İsterse her çekirdek sayısınca himmet edeyim” dedi. Yunus tekrar buğdayda ısrar edince artık emretti, buğdayı verdiler, Yunus da dergâhtan çekilip gitti. Lakin biraz yürüdükten sonra işlediği hatanın büyüklüğünü anladı. Çok pişman oldu. Derhal geri dönerek kusurunu itiraf etti. O vakit Hacı Bektaş, onun kilidini Tapduk Emre'ye verdiğini, bu yüzden isterse ona gitmesini söyledi” ¹³.

*** Başta Ahiler olmak üzere Mevlevîlerin dışındaki hemen hemen herkesi küçük gören ve onlar hakkında ağır sözler sarfeden Eflakî, eğer Hacı Bektaş-ı Velî'nin Hacca gittiğini, tekkesini kurarken cami yaptırmayı ihmal etmediğini bilmiş ve onun Makâlât, fevâid ve Besmele Şerhi gibi eserlerini okumuş olsaydı, bu sözü söylemezdi.

¹² Mehmed Önder, Gönülller Sultanı Hazreti Mevlâna, İstanbul 1961, s. 112

¹³ Prof. Dr. Fuad Köprülü, a.g.e., s. 260

Velâyet-nâme'den alınan yukarıdaki parçanın ve devamının anlattığına göre büyük Türk şairi Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifelerinden Tapduk Emre'nin dervişidir.

Velâyet-nâmelerden başka kaynaklarda adı geçmeyen Tapduk Emre'yi Yunus şiirlerinde derin bir saygıyla anar ve onu her fırsatta ulular. Bu yüzden Tapduk'un Yunus'un müşidi olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz. Tapduk'un Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifesi olduğunu gösteren Velâyet-nâmelerden başka kaynak yok ise de Yunus,

Vardığımız ellere
Şol safalı güllere
Baba Taptuk manisin
Saldık elhamdülillah

gibi birçok şiirinde Tapduk'a "baba" ünvanı vermekte, bu ünvanın da genellikle Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifeleri tarafından kullanılmış olduğunu biliyoruz.

Yine Yunus bir başka şiirinde:

Yunus'a Tapduk u Saltuk u Barak'tandır nasib
Çun gönüldeñ cuş kıldı, men nice pinhan olam

diyerek Tapduk Emre'yle beraber, Bektaşî kaynaklarından başka Mevlevî ve hatta Hıristiyan kaynaklarında da saygı ile yad edilen Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifelerinden Sarı Saltuk ve Barak Baba'dan nasib aldığını söylemektedir.

Yunus'un bugün elde bulunan divanında Hacı Bektaş-ı Veli'nin adı geçmezse de onun düşüncelerini nakleden şiirleri vardır. Zaten eldeki Yunus Divan'ı onun bütün şiirlerini ihtiva etmediği gibi onda Yunus'a ait olmayan şiirler de bulunmaktadır Yunus'un:

Kırkların birisine çalmışidim nişteri
Kırkıñdan kan akıdıp ibret gösteren menem
Muhammed'i yarattı mahluka şefkatinden
Hem Ali'yi yarattı müminlere fazlından

gibi Bektaşî ananelerine uygun beyitlerin yanında bilhassa,

Bir sualım var sana ey dervişler ecesi
Meşayih ne buyurur, yol haberi nicesi

ile başlayan ve

Dört kapudur kırk makam yüz altmış menzili var
Ana eren açılır vilâyet derecesi

ile devam eden beyitler çok önemlidir. En eski yazmalarda da bulunan bu şiirde Yunus, âdeta Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makâlât'ını özetlemektedir ¹⁴.

Bir başka şiirinde de Yunus:

Ana eren dervişe iki cihan keşfolur
Anın sıfatın över ol Hocalar Hocası

diyerek Makâlât'ı görmüş ve Hocalar Hocası diyerek de Hacı Bektaş'ı yüceltmıştır ¹⁵.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Osmanoğullarının gelecekteki saltanatını müjdelediği, Osman Gazi'ye kılıç kuşattığı veya taç giydirdiği, Yeniçeri Ocağının kuruluşunda manevî bir pir, bir hâmi rolünü oynadığı hakkındaki sözlere gelince: Hacı Bektaş-ı Velî'nin 1270 yıllarında öldüğü ¹⁶, son zamanlarda yapılan araştırmalar sonunda bugün artık kesinlik kazanmıştır. O halde 1270 yılında ölen bir kimsenin 1299 yılında kurulan Osmanlı Devleti ile 1362 yıllarında I. Murat zamanında kurulan, Osmanlı Devletinin ilk düzenli ordusu olan ve onu zaferden zafere koşturan Yeniçeri Ocağının kurulmasında doğrudan doğruya katkılarda bulunacağı düşünülemez. Ancak, çoğu Hacı Bektaş-ı Velî'ye mânen bağlı olan Abdal Musa, Abdal Murat, Geyikli Baba ve daha pek çok Rum Abdalları, mücahit Türkmen Babaları ve Ahiler, Osmanlı Devletinin ve Yeniçeri Ocağının kurulmasında büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. İlk Osmanlı padişahlarının takdir ve sevgilerini kazanmış olan bu kimseler, pirleri Hacı Bektaş-ı Velî'nin adını ve hatırasını yaşatmak için onu Yeniçeri Ocağına mânevî pir seçmişlerdir ¹⁷. Nitekim Yeniçerilerin en eski teşkilatlarından olan cemaat ortalarından 99. Orta, Hacı Bektaş-ı Velî'nin vekiline tahsis

¹⁴ Abdülbâki Gölpınarlı, Yunus Emre-Hayatı, İstanbul 1936, s. 18

¹⁵ Aynı eser, s. 18

¹⁶ Abdülbâki Gölpınarlı, Yunus Emre, İstanbul 1973, s. 29

¹⁷ Fuad Köprülü, Origines du Bektachisme, Extrait des Actes du Congrès international d'Histoire des Religions tenu à Paris en 1923, Paris 1926, s. 24

olunmuş ve mensupları “Hû-keşanlar” (Hû-çekenler) olarak anılmıştır. Bunlar sabah ve akşam ocağın selameti için dualar ederler ve törenlerde “hû” çekerek yürürlerdi ¹⁸. Yine Yeniçeri Ocağında Hacı Bektaş-ı Veli'nin içinde çorba pişirip ocağa hediye ettiği inanan ve “Kazan-ı Şerif” diye anılan bir kazan vardı. Yeniçeriler bu kazanın kaldırılıp da yerine bir kova su dökülse, dünyanın altüst olacağına inanırlardı ¹⁹.

2- Eserleri

Hacı Bektaş-ı Veli tasavvuf, ahlak, nasihat ve din konularında Türkçe, Arapça ve Farsça birçok kitap yazmıştır. Bunlar: İki sayfalık Türkçe Şathiyye ²⁰, Ahmed Yesevî'nin Divân-ı Hikmet'ini örnek alarak Farsça yazdığı Fevaid ²¹, son zamanlarda Rüştü Şardağ tarafından bulunup yayınlanan Besmele Şerhi ²², Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimat-ı Ayniyye ²³ ve Makâlât'dır.

Ben burada Hacı Bektaş-ı Veli'nin dini ve tasavvufi görüşlerini ortaya koyan Makâlât'ı üzerinde biraz durmak istiyorum. Aslı Arapça olan ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin islâmî ilimlere ve tasavvuf esaslarına layıkıyla vakif olduğunu gösteren, tarikate yeni girenlere yol göstermek amacıyla anlaşılması kolay ve sade bir dille yazılmış olan bu eserin ²⁴ biri Hacı Bektaş-ı Veli'nin müridlerinden Sadeddin tarafından mensur, diğeri XIV. yüzyılın sonlarında Hatipoğlu tarafından Bahru'l-Hakayık adıyla manzum olarak yapılmış iki Türkçe çevirisi vardır.

Sekiz bölümden meydana gelen Makâlât'ın özeti şöyle ²⁵: Birinci bölüm, dört çeşit Müslüman bulunduğu ve bunların özelliklerinden; ikinci bölüm şeriaten; üçüncü bölüm tarikatten; dördüncü bölüm mârifetten; beşinci bölüm hakikatten; altıncı bölüm, insanın kalbi ile Allah'ı tanıyabileceğinden; yedinci bölüm, şeytan ile ona yardım eden kötü alışkanlıklardan; sekizinci bölüm ise, insanın yaratılışından ve değerinden bahseder.

¹⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları, Ankara 1943, c. I, s. 159

¹⁹ Aynı eser, c. I, s. 259

²⁰ Türk Ansiklopedisi, Bektaş maddesi, c. II, s. 402

²¹ Fuad Köprülü, Türk Yurdu no: 8 (1341) s. 139

²² Rüştü Şardağ, Her Yönüyle Hacı Bektaş-ı Veli ve Onun En Yeni Eseri Besmele Şerhi, İzmir 1985

²³ Türk Ansiklopedisi, Bektaş maddesi, c. II, s. 402

²⁴ Hacı Bektaş-ı Veli, Makâlât, Prof. Dr. Esad Coşan neşr. Ankara 1986.

²⁵ Bu satırlar, Esad Coşan'ın “Hacı Bektaş Veli et le Bektaşî, s. 190 vd.” adlı makalesinden faydalanılarak yazılmıştır.

Hacı Bektaş-ı Velî, Müslümanları dört gruba ayırır: 1- Şeriat sahibi olanlar, yani Abidler, 2- Tarikat sahibi olanlar, yani Zahidler, 3- Mârifet sahibi olanlar, yani Arifler, 4- Hakikat sahibi olanlar yani Muhibler.

Ona göre bu dört grup insanın ait olduğu 4 kapı vardır:

1- Şeriat kapısı: Temizi kirliden, iyiyi kötüden ayırt eden bu kapıya mensup olanlar, Kur'an-ı Kerim'deki Allah'ın emirlerini yerine getirir ve yasakladıklarından sakınırlarsa da, bu kapıda kaldıkları sürece yükselmezler.

2- Tarikat kapısı: Gece gündüz Allah'ın adını zikrederek dua eden bu kapının mensupları dervişler, kendilerini gurur ve kibirden arındırıp, ibadetlerini inanarak yapmazlarsa, daha ileriye gidemezler.

3- Mârifet kapısı: Bu kapıya ait olanlar su gibi temizdirler ve her şeyi temizlerler. Bunlar, Allah tarafından sevilen kişiler olup, bilmedikleri konularda dahi yanılmazlar.

4- Hakikat kapısı: En yüksek seviyede bulunan bu kapıya mensup olanlar, hakikati bulma mutluluğuna erişmiş, hakkına razı, alçakgönüllü ve itaat eden kimselerdir. Benliklerinden kurtulmuş, daima müşahede ve dua halinde bulunan bu kimseler, Allah'ın sevgili kulları velîlerdir.

Bu şekilde birbirini takip eden bu dört kapıyı geçmek, en yüksek dereceye ulaşmak için gereklidir. Her kapının on makamı vardır ve hepsi 40 makam eder. Hiçbir kimse, bu makamları tek tek tırmanmadan Allah'a ulaşamaz.

Ona göre, eğer bir kimse iman etmeden ibadet ediyorsa, ibadetinde samimi değilse, Hz. Muhammed ve onun yakınlarına inanmıyorsa, yaptığı her şey boşunadır. Kalbimizde şeytanî ve ilahî düşünceler, aralıksız savaş halindedirler. İlahî düşüncelerin komutanı bilgelik, en önemli silahı iman, subayları ise bilgi, merhamet, iffet, sabır, günahattan sakınma, Allah korkusu vb. dir. Bu faziletlerin emri altında yüz binlerce asker vardır. İnsan kendi iyi ve kötü yanlarını bilmeden en küçük bir savaşı dahi kazanamaz. Bunun için Hacı Bektaş-ı Velî, insanlara kendi kendilerini öğrenmelerini tavsiye eder ve kendini bilmeyenin Allah'ı da bilemeyeceğini söyler. Çünkü ona göre Allah, insana kendi vücudundan daha yakındır. Hacı Bektaş-ı Velî, insan vücudu üzerinde çok durmuş, eserinin bir bölümünü bu konuya ayırmış, sonuçta insan vücudunu ve kâinatı karşılaştırarak "İnsan küçük bir kâinattır" demiştir.

Davranışlardaki ikiyüzlülük, kendini beğenmişlik, uyuşmazlık Hacı Bektaş-ı Velî'nin en çok üzerinde durduğu zaaflardır. "Zavallı bedbahtlar, imanın sizin için hiçbir önemi yok. Allah'ı inanıyorum diyorsunuz, fakat

emirlerini yerine getirmiyorsunuz. Meleklerle inanıyorum diyorsunuz, fakat yalnız kalır kalmaz hemen günah işlemeye kalkışıyorsunuz. Kur'an'a inanıyorum diyorsunuz, fakat kötülük yapmaktan geri kalmıyorsunuz” diyerek insanları uyarmıştır.

Hacı Bektaş-ı Velî, insanların iç temizliğine verdiği önemi şu şekilde belirtmiştir: Nasıl ki içi kirli, dışı temiz bir testinin suyu işe yaramazsa, içi kirli dışı temiz bir insanın yaptığı işler de faydasızdır. Kalplerinde saldırganlık, cimrilik, öfke ve kıskançlık gibi kötü huyların yer tuttuğu kimseleri su nasıl temizler? Kalpleri temiz olmayan insanların yaptıkları ibadet boşnadır.

O, Allah rızası için ve samimi bir Allah sevgisiyle yapılan ibadete büyük önem verir. Bunun için Muhibleri, yani Allah'ı seven kimseleri Müslümanların en üstünü sayar.

İnsanlara karşı sonsuz sevgi duyan ve onlara büyük bir hoşgörüyle bakan Hacı Bektaş-ı Velî, din, dil, ırk farkı gözetmeksizin insanlara saygı gösterilmesini, onlara, hatta hayvanlara bile kötülük yapılmamasını öğütler.

Sonuç olarak:

Eserleriyle Türk düşünce hayatına, Ahilerle Türk sosyal hayatına, Yunus Emre ile Türk halk edebiyatına doğrudan doğruya; Osmanlı Devletinin kuruluşuyla Türk idarî hayatına, Yeniçeri Ocağıyla Türk askerî hayatına dolaylı olarak damgasını vurmuş olan Hacı Bektaş-ı Velî, XIII. yüzyıl karanlığında doğmuş, zamanımıza kadar ışığını kaybetmemiş ve Türk milletinin kalbinde ebedî yerini almıştır. Onun hakkında yapılacak yeni araştırmalar ve ortaya çıkarılacak yeni belgeler, hayatının ve kişiliğinin karanlıkta kalan kısımlarını aydınlatacak, gerçek kimliğini ortaya çıkaracak ve böylece o, daha çok sevilecek ve daha çok sayılacaktır.